

Адам Міцкевіч на Беларусі. *)

Паводле

Аляксандра Ельскага.

Калі гаворыцца аб Міцкевічу і яго сямейным гнязьдзечку, тагды, хочаш ня хочаш, высовываецца пытаньне: чаму столькі карыфэяў навукі і свойскага штукарства, чаму такіх Хадкевічаў, Несялоўскіх, Рэйтанаў, Касьцюшкаў, Багушэвічаў, Манюшкаў, Міцкевічаў, Чачотаў, Кандратовічаў, Занаў, Крашэўскіх і столькі столькі іншых, выдала адна зямелька. Напэўна, сапраўды-ж, гэта ніва ўраджайная, калі такі даець выплад! Дужа графна выясьнілі гэта Польш і Сыракомля (польскія пісьменьнікі, Польш — паляк; Сыракомля, сапраўднае імя яго Людвік Кандратовіч, па паходжаньню — беларус. Рэд.); першы з іх пяець:

„Lud tam jeszcze nie zmieszany,
wszystko jeszcze jest gniazdowe, —
każdy swój“ ...

Другіж дапаўняе думку:

„Tutaj chrobrym zapałem pierś meża oddycha,
Tutaj miłość dziewicza gorąca, choć cicha,
Tutaj znać burze życia na obliczu starem
Kolejno z pługiem, krzyżem, z mieczem i puharem“

„Deborah“

Бо і надта-ж стары гэты люд, які засяляець аграмадныя прасторы ад калыскі Дняпровай да Бугу і Нарвы, ад Вялікі да Прыпяці — гняздо старавечнага славянзму, старонка герояў, гусляроў, адносін патрыярхальных і ахвяраў дзеля сьвятых ідэалаў. Узятая ўсё гэта разам

*) Зборная кніжка выданная дзеля сталятыя гадаўшчыны ўрадзеньня А. М.-ча, Пецярбург 1898.

зьлілося ў духу чыстага племені, на якога гістарычным пні прышчэплены брацкія расьліны, разрасьліся ў магутныя, кшталтоўныя галіны, поўныя пахучага цвету і салодкіх фруктаў!.. Не дарма-ж аб гэтай роднай зямельці, ўзяўшы ад Баяна аж да нашых дзён, пялі з захопляньнем столькі разоў нашыя поэты, пачэрпуючы з песьняў, легендаў і аповяданьняў народных поэтычныя натхненні.

Сапраўды-ж, з роднае нівы вырас гэні Міцкевіча і з гэтае-ж нівы вычэрпываў ён крыніцы да шмат сваіх твораў, аб гэтым сьведчаць такія творы, як: „Świtez“, „Świtezianka“, „Dziady“, „Dudarz“, „To lubie“, „Lilje“, „Ucieczka“, „Grażyna“, „Pan Tadeusz“ і іншыя, а надта шмат успомненых мейсцаў і назоваў поэтам, як: „Сугун“, „Hreczechy“, „Jatra“, „Niemen“, „Naliboki“, „Nowogródek“, „Niedźwiadka“, „Płuzny“, „Ruta“, „Soplicowo“, „Świtez“, „Tuhanowicze“, „Zdzięcioł“ і г. д. паказваюць, кудую найахватней блудзіла думка поэта, якімі вобразамі яна любіла песьціцца. „Grażyna“ пачынаецца прыгожым, ночным выглядам наваградзкага замку, „Pan Tadeusz“ апастрофай да наймілейшай Літвы; Нёман ёсьць „хатняй ракой“ поэта, ўдоўжкі якой прагуліваўся ад вёскі да вёскі затоплены ў поэзіі яго „Дудар“. У „Dziadach“ бачым сапраўдны прыліў думак, які выплываець з грудзей глыбокай традыцыі і асабістых успамінаў поэта...

Бо меў-жа з чаго чэрпаць поэт, бо традыцыйнае жыцьцё аўтахтонаў яго родных старонак сканстатавана надта навукова. Вось аб'ектыўны дасьледчык беларускае мовы і песьні, Безсонов, проста цьвердзіць: што гэтая мова і песьні носяць на сабе рысы глыбейшае старадаўнасьці, як іншыя, ня толькі вялікарускае і ўкраінскае, але і паўднёвых Славянаў; знаходзіць ён у беларускай мове найчысьцейшыя прататыпныя снадкі першае мовы агульна-славянскае, якіх старадаўнасьць удасца толькі зраўняць з песьнямі грэчка-лацінскімі; далей ён сьцьвярджаець, што беларуская мова, мала зразумела для расейцаў, маець толькі сваю, незалежную, дзіўна жыцьцёвую асобнась і ніколі ня была залежнай, як мыльна думаюць, ад уплыву мовы польскае або расейскае, нат' наадварот, — глытала гэты ўплыў і пераварывала яго ў сабе. Дзякуючы гэтаму, належыцца прызнаць ёй правы жыцця, як воргану духа некалькіх міліёнаў тыповага народу, а рознародны варожы наступ на гэтую сьвятую спадчыну славявізму можа толькі прынясьці маральную шкоду народу і літэратуры, перадусім расейскай, бо ў старадаўняй песьні беларусаў знаходзяцца самародныя скарбы поэзіі; а менскі говар — паводле ўспомнянага аўтара — ёсьць найчысьцейшым узорам мовы беларускай (Глядзі прадмову Безсонова да выданых у Маскве ў годзе 1871 ім „Песьні беларускія“).

Міцкевіч, будучы на вышні славы ў сталіцы сусьвету і выкладаючы падзеі славянскае літэратуры, шмат разоў зварочываўся да роднай літоўскай Русі. Пры гэтым знаходзім пекны ўступ адносна этнографіі і говару народнага гэтай зямелькі ў пролекцыях XXVI і XXVII з 1841 г. Узнаючы сілы і вялікай важкасьці говару народнага для культурнай мовы, Міцкевіч у пролекцыях VII і XX з 1842 году выгаварываець расейскім пісьменьнікам, апіраючыся на сьветлым сказе вядомага князя Вяземскага, што „калісь можа агледзяцца

Ў якім недагодным кірунку йшлі, стараючыся адлучыцца з говараў „провінцыяльных“, а прытасовываючы гэтую думку да польскай поэзіі, робіць сільную ўвагу ў пролекцыі XI гэтага-ж году: дзякуючы таму, што Русь выдала найзнатнейшыя народныя песні. таму слаўныя аўтары ідыліяў XVI веку выходзілі адсюль; Францішак Карпінскі—дзіця кобрынскіх старонак, якога дух жыўіўся народнай песняй—ёсьць аўтарам цуднай поэзіі, за каторы чакаець яго калісьці належная слава ў Русі. У пролекцыі VI з 1842 г. Міцкевіч выказываець вышэйшасць у часы Пётры В. беларускае мовы, калісь у Літве ўрадавай і наддворнай, адносна дыялекту вялікарускага і ўкраінскага. Міцкевіч пачэрпуючы духа з песняў народных, саўсім па беларуску ня пісаў, а паклоньнікі ягонай поэзіі, апроча малюсенкіх вынікаў, не знайшлі твораў поэты ў беларускай мове і гэта паміма факту, што Беларусь маець незапярэчныя правы хваліцца Міцкевічам, бо аграмадны дух вырас і асьвяціўся на ніве літоўскага славянзму. Адзін толькі пісьменьнік беларускі, сьв. пам. Вінцук Дунін-Марцінкевіч, выдрукаваў у Вільні 1859 году ў мове беларускай тры часьці „Pana Tadeusza“, якога аўтар жадаў бачыць пад кожнай страхой. Аўтар гэтага артыкулу то-ж прабаваў тлумачыць на мову беларускую вікаторыя твора Міцкевіча і трымаець іх у портфэлю, а спроба перакладу праз яго „Pana Tadeusza“ была друкаванай у №-ры 6 „Краю“ з 1885 году. Разуменьчы нясумерную важнасць збаўленнага ўплыву на народ роднай літэратуры, няраз горача стараліся мы разбудзіць у добрай волі грамадзян хоць дзеля падмогі выдавецтвам у беларускай мове, але наш кліч не зрабіў пажаданага skutku. У выніку гэтага, супроць волі, прыходзіць мне на думку сумны зваротак „Дудар“:

„Як доўгі Неман, я з Лірай усьцяж іду
 Праз горкі, браны і бары,
 Ад сяла да слабады,
 І думачкі свае гуду.

Зьбягаліся людзі, слухалі, да няўцам —
 Не зразумелі мяне хутка —
 Я сьлёзы абцёр, хаця сэрцу жудка,
 Ды і далей пашоў сам“...